

УКРАЇНЬКА МОВА В УКРАЇНІ

Стаття присвячена дослідженню статусу української мови в Україні відповідно до мовної політики держави. Окреслені позамовні чинники, які сприяли розвитку української мови (загальноєвропейські глобалізаційні процеси), а також чинники, які нищили або гальмували її розвиток (колонізаторська політика Російської імперії, Радянського Союзу і РФ).

Ключові слова: українська мова, державна мова, національно-державний суверенітет, глобалізація, християнство, реформація, романтизм/сентименталізм, революція, суржик.

Проблема статусу певної мови в суспільстві, на державному рівні країни та у світі є актуальною для будь-якої мови у часи глобалізаційних процесів в історії людства, коли за прогнозами лінгвістів у ХХІ ст. третина з існуючих мов зникне. **Мета** цієї статті полягає у визначенні реального статусу української мови відповідно до чинного але постійно змінюваного законодавства України та тенденцій її розвитку або занепаду.

За ще діючим законодавством українська мова в Україні має статус державної мови. Вона визначається як один «з вирішальних чинників національної самобутності Українського народу», гарантія «його національно-державної суверенності» [1]. Тобто, українській мові надається «Законом про мови в Україні» статус гаранта національно-державної суверенності. І якщо представники провладної партії в Україні бажають змінити цей статус, то вони відповідно виступають проти національно-державної суверенності країни, а це вже відповідно до ч. 1 ст. 111 Кримінального кодексу України дефінується як державна зрада, «тобто діяння, умисно вчинене громадянином України на шкоду суверенітетові, територіальній цілісності та недоторканності [...] України...» [3]. Такі дії протирічать також волевиявленню громадян України називатися українцями, які за результатами останнього перепису населення 2001 року становили 77,8% (росіяни – 17,3%, представники інших національностей - 4,9%) і 67,5% з яких вважають українську мову рідною, при цьому російську мову вважали рідною 29,6%, а іншу рідну мову називали 2,9% громадян [10].

Стаття 2 «Закону про мови в Україні» визначає: «Українська мова як державна мова обов'язково застосовується на всій території України при здійсненні повноважень органами законодавчої, виконавчої та судової влади, у міжнародних договорах, у навчальному процесі в навчальних закладах в межах і порядку, що визначаються цим Законом. Держава сприяє використанню державної мови в засобах масової інформації, у науці, культурі, в інших сферах суспільного життя»[1].

Однак Верховна Рада 5 червня 2012 р. у першому читанні вже прийняла законопроект, який підвищує статус російської мови на більш як половині території України, що протирічить волевиявленню громадян України і ще діючому законодавству. Провладна партія аргументує такі свої дії виконанням обіцяного на минулих виборах і перед новими виборами у Верховну Раду, при цьому вона посилається на виконання положень «Європейської хартії регіональних мов або мов меншин» від 5 листопада 1992 р., яка набрала чинності в Україні з 1 січня 2006 р. Не беручи до уваги всі пункти Хартії, візьмемо, наприклад, хоча б один пункт з неї: пункт 1 статті 8 – Освіта, викладений в офіційному перекладі на українську мову наступним чином: «Стосовно освіти Сторони зобов'язуються, у межах території, на якій такі мови використовуються, відповідно до стану кожної з таких мов і без шкоди для викладання офіційної мови (мов) держави:[...][11]. Хартія наголошує на переліку заходів, з котрих можна вибрати такі, при здійсненні яких не виникало б *«шкоди для викладання офіційної мови (мов) держави»*. Запровадження російської мови як другої офіційної мови на більшій території України якраз і призводить до *«шкоди для викладання офіційної мови (мов) держави»*. 17,3% росіян вважають себе меншиною, але бажають запровадження російської мови на більш як половині території України, що безперечно є шкодою для державної української мови. Про це свідчить проект «Закону про заборону звуження сфери застосування української мови», поданого до Верховної Ради 17.08.2011 народним депутатом Кириленко В.А. Цей законопроект однак було знято з розгляду, а натомість було прийнято в першому читанні законопроект, який **шкодить** застосуванню і розвитку державної української мови в Україні. То чим же відрізняються дії провладної Партії регіонів, яка хоч і називається офіційно Партією регіонального відродження України, однак ставить за мету ідеологічний захист та відстоювання прав «етнічних росіян і тих, хто розмовляє російською мовою в Україні»[7], від дій Петра І, який затвердив указ Синоду 1720 року про те, що в Києві та Чернігові можна друкувати книжки тільки такою мовою, яка нічим не відрізняється від московської. А це призвело до занепаду й зникнення староукраїнської літературної мови, розквіт якої припадав на ХУІ – першу чверть ХУІІІ ст. і пов'язується з відстоюванням національної, релігійної і культурної самостійності українців [9, 77].

Демократичність титульної нації в Україні не має меж. Ми толерантно ставимося до використання російської мови в побуті і в офіційних закладах, закриваємо очі на використання цієї мови у Верховній Раді і високопосадовцями, завдання яких полягає у відстоюванні інтересів України, а не Росії в Україні. А тепер вона має стати ще й другою державною мовою, тому що є мовою російської меншини.

І це при тому, що в Україні щоденно видається 38 газет російською мовою, про журнали й Інтернетвидання вже не йдеться. Майже все телебачення перейшло на російську мову, а його вплив досить великий. Українська меншина в Росії не має таких привілеїв. На російському

телебаченні немає жодного каналу українською мовою, а у нас на телебаченні працюють їх найкасовіші ведучі Євген Кисельов, бувший співробітник КДБ Радянського Союзу, Савік Шустер (проросійськи налаштований, незважаючи на канадсько-італійське громадянство) й Андрій Малахов, які насаджують проросійський погляд на події у світі й в Україні. І якщо взяти до уваги, що ЗМІ в Україні залежні від фінансово-промислових груп, які є донорами провладних партій, то можна дійти висновку, що ситуація з «гарантією національно-державної суверенності» українського народу знаходиться на сьогодні в досить критичному стані.

Наступна таблиця унаочнює розподіл ЗМІ в Україні між фінансово-промисловими групами станом на 2005 рік. Тоді конфігурація власників виглядала наступним чином [2]:

Групи і партії	Телеканали	Друковані ЗМІ
Донецька група Корпорація "Індустріальний союз Донбасу", ЗАТ "Систем Капітал Менеджмент"	ТРК "Україна", НТН, Донецьк 33	"Сьогодні" та десятки регіональних ЗМІ
Дніпропетровська група "Інтерпайп"	ІСТV, СТБ (спільно з ФПГ "Лукойл"), Новий канал (спільно з ФПГ "Альфа-груп"), Дніпропетровський канал "11"	"Факты и комментарии", ЗМІ Дніпропетровська
Група Деркачів	ТРК "Ера"	Видавнича група "Телеграф", "Комсомольская правда в Украине", "АиФ в Украине", "МК в Украине", "День", "Теленеделя", "Деловая неделя", "Столичные новости", інтернет- сайт "Версії"
ФК "Динамо"	"Інтер", ТЕТ, ряд інформаційних програм на "1+1" та УТ-1	"Натали", "День", інтернет- видання "Forum", "Закон и бизнес", "Киевские ведомости", "Наша газета", "Власть и политика", видавництво "Бліц- інформ", десятки регіональних ЗМІ
П. Порошенко	П'ятий канал, ТК "Іштар"— Вінниця	ІА "Експрес-інформ"
Ю. Тимошенко		"Вечерние новости", "Правда України", інтернет-ресурс "Обозреватель"
СПУ		"Товариш", регіональні видання
КПУ		"Комуніст", регіональні видання
Міжнародні ФПГ	ТРК "Студія	

'Central European Media Enterprises Ltd.' (США), О. Роднянський (Росія)	"1+1% — 70 % (30 % - США)		
"Альфа-груп"	Новий канал (спільно з корпорацією "Інтерпайп")		
"Лукойл"	СТБ (спільно з корпорацією "Інтерпайп")		

Дещо актуальнішу інформацію щодо власників ЗМІ станом на 2010 надає Сафронова О.М. [4], яка зазначає, що

- ФПГ SCM володіє на сьогодні Центральною ТК ЗАТ «Україна», видавничою групою «Сьогодні» та низкою регіональних газет;
- «ІСД» - Центральним телеканалом «НТН», Інтернет-виданнями Forum, Pro.ua, Ugmk;
- «Приват» - Корпорацією «Інформаційні системи України»;
- «Інтерпайп» - Центральним телеканалом ICTV, СТБ, Новий канал, М1, газетою «Факти»;
- ММК ім. Ілліча - Регіональною телекомпанією «Маріупольське міське телебачення», газетами «Ильичевец», «Донецкий кряж»;
- Група Фірташа - Центральними телеканалами К-1 і К-2, Мегаспорт;
- «Укрпромінвест» - Центральним телеканалом «5 канал», ІА «Експрес-інформ».

Звісно, що власники цих основних ЗМІ в Україні диктують політику приєднання до Росії, тому що самі є проросійськи налаштованими і мають власні економічні дивіденди від співпраці з російським бізнесом або напряду фінансуються ним. Наші українські ЗМІ на жаль не стали четвертою владою в країні, тому що повністю залежні від власників ЗМІ, а мовлення українською мовою відбувається лише на декількох державних, збиткових каналах. І тут необхідно обов'язково наголосити на тому, що закони європейських країн про пресу все ж таки гарантують можливість незалежної позиції журналіста щодо проблем, які він висвітлює у своїх публікаціях, телешоу або радіопередачах. Власники ЗМІ, наприклад у Німеччині заробляють на них, але не мають права втручатися в їх роботу, і це є підґрунтям демократичного розвитку власної незалежної країни, її мови і культури. «Конституційне розуміння свободи преси знайшло відображення в статті 5 Основного закону Німеччини: «Кожен має право висловлювати й розповсюджувати свою думку усно, письмово чи шляхом зображення, а також без перешкоди одержувати інформацію із загальнодоступних джерел. (...) Цензури не існує»[14, 171]. А відтак є плюралізм думок та плюралізм інформації [14, 170].

Якщо окинути оком витoki української мови та її розвиток протягом останніх 1200 років, то можна констатувати, що вона пройшла декілька етапів, під час яких умирала та як Фенікс відроджувалася з попелу знову.

Етапи відродження як правило припадали на відповідні процеси насамперед в європейській історії та орієнтації давніх і сучасних українців на ці загальноєвропейські й загальносвітові процеси розвитку людства. Праоснову української мови становить *старослов'янська мова*, свідченням існування якої вважаються факти про неї, зафіксовані в історичних джерелах, підтверджені археологічними даними, а також непрямыми відомостями. І.Огієнко наголошує, що на жаль від неї не залишилось писемних пам'яток. Ця мова була першою однофункціональною слов'янською мовою, «якою заговорив Бог» [6, 6]. Її виникнення пов'язується з поширенням **християнства** як глобалізаційного процесу буття. Відмирає ця мова з-за її монофункціональності, тому що обслуговувала насамперед потреби церкви.

З інтенсивним поширенням потреб давніх українців на матеріальну сферу виробляється діловий стиль літературної мови, утілений у *давньоруській писемно-літературній мові*. Під впливом **реформації** на ґрунті давньоруської мови виникає *староукраїнська літературна мова*, на якій розвивається не тільки ділове мовлення, а й богословська література, зароджується художня література (остання чверть ХУІ ст.), представлена панегіриками й полемічними віршами. Саме цією мовою українці відстоювали свою національність, релігійну й культурну самостійність. Академік Русанівський В.М. наголошує, що саме на ХУІІ ст. й на першу чверть ХУІІІ ст. припадає піднесення національної самосвідомості, розквіт науки, культури і мистецтва [9, 77]. Занепад і зникнення цієї мови зумовлені російською колонізацією, яка замінила форми конфедерації, закладені документами Переяславської Ради. Згідно з указами 1721-1728 рр. церковна література друкувалась у той час у Києво-Печерській лаврі виключно церковнослов'янською мовою і розвивала таким чином російську мову і літературу.

Відродження української мови прийшло із загальноєвропейським рухом **романтизму/сентименталізму**, націленому на збереження усної народної творчості в писемному варіанті. Наприкінці ХУІІІ ст. саме рукописні збірки українських народних пісень поширювали мову народу. Вони були живильним джерелом для творчості видатних українських письменників Івана Котляревського, Григорія Квітки-Основ'яненка, Петра Гулака-Артемівського, Євгена Гребінки і великого Тараса Шевченка. Визначним явищем було видання першої граматики української народорозмовної мови – «Граматики малоросійського наречія» (1818) О.П. Павловського.

Прислужилися розвитку української мови також представники Кирило-Мефодіївського братства, які виступали за відновлення української мови, літератури, звичаїв, волі та державної самостійності. Це піднесення гаситься Валуєвським циркуляром, який забороняв друк будь-якої літератури українською мовою крім художньої. А «Емський акт» у 1876 р. взагалі заборонив друкувати і ввозити з-за кордону книжки українською мовою. Російська імперія через заборону мови як носія національного духу зберігала прибрані до рук території.

Австро-угорська монархія, до якої були приєднані частини України, слідувала за тим, щоб німецька мова і культура домінували, але давала розвиватись й іншим мовам і культурам у межах своєї імперії, хоча, наприклад, у 1817 р. в усіх початкових і вищих народних школах Галичини було запроваджено викладання польською мовою, а в Східній Галичині й на Буковині у 1859 році було здійснено перехід на латиницю [8]. Сильний вплив на більш вільне вживання української мови мала **революція 1848 р.**, яка пройшла по всіх європейських країнах. Центром розвитку українства стає у цей час Львів. До визначних набуток «життєздатного організму» української мови кінця ХІХ ст. належить майже сформована система «спілкування на всіх суспільних рівнях самостійного слов'янського народу» [9, 260].

Перша світова війна (революції 1917-1918 рр. в Європі) і Жовтнева революція в Росії дали Україні три роки незалежності (1917-1920 рр.) і певний розквіт української мови і культури. Однак починаючи з 1922 р. у межах Радянського Союзу розвивалась так звана «шароварна» українська культура, а на теренах Польщі у 1920 р. заборонена українська преса, у Бессарабії з 1924 р. відбувається румунізація всіх закладів освіти. 1938-1939 р. на Холмщині знищено 189 церков української православної церкви, а 149 церков віддано римо-католикам [8]. Паралельно в 1938р. в Радянській Україні вводиться обов'язкове вивчення російської мови в школі. Після підписання Пакту Молотова-Ріббентропа 1939р. починається масове переселення українців з Польщі до Радянського Союзу, переважна більшість яких разом із заможним населенням Західної України опиняється в ГУЛАГах та в Сибіру.

Хрущовська відлига 60-х років (**Студентський рух 60-х рр. у Європі!**) надала новий подих українській поезії й літературі загалом, але її здобутки були скасовані Постановами Політбюро ЦК КПРС про націоналістичні тенденції в Івано-Франківській, Львівській та Тернопільській областях. А проголошення нової спільноти «радянський народ», закріплене Конституцією СРСР, звело нанівець використання української мови в Україні, усе діловодство було переведено на російську мову, наука мала також існувати тільки російською мовою, російська мова майже повністю замінила українську в засобах масової інформації, через російську мову нав'язувався проросійський світогляд і вона піднялась до статусу домінантної мови чи мови комунікації в колишньому Радянському Союзі [5, 150]. На цьому тлі розвивається суржик, який відбиває цей вплив російської мови. Хом'як І. М. зазначає, що «ненормовані слова, що є наслідком змішування елементів української і російської мов, у лінгвістичній і методичній літературі розглядаються як: "українсько-російське просторіччя" (В.М.Русанівський), "гібридні форми" (І.П.Їжакевич), "суміш, спотворена мова" (В.О.Сухомлинський), "мовний примітивізм" (М.Ф.Сулима), "нічийні слова" (О.А.Дорошенко), "русизми" ("росіізми") (М.Лесюк), "мовні покручі" (Б.Д.Антоненко-Давидович, А.А.Бортняк), "суржик" (І.М.Дзюба, Ю.Редько, О.Сербенська, О.Федик, М.Г.Стельмахович та ін.)» [13]. І тут потрібно назвати сподвижницьку працю україністів, які, перефразовуючи Лесю

Українку, без надії сподівались і писали підручники й посібники, щоб відстояти гарну літературну українську мову. І не в останню чергу заслуговує подяки праця А.П. Медушевського, якому присвячена ця конференція, його визначні набутки насамперед щодо правопису й синтаксису української мови. Він стоїть поряд з такими сподвижниками українства, як Л.А. Булаховський, О. Білецький, І.К. Білодід, І.Р. Вихованець, Ю.А. Жлуктенко, М.А. Жовтобрюх, Б.М. Кулик, В.М. Русанівський, Ч. Чижевський та ін.

Розпад східного блоку країн Варшавського договору і входження їх у Європейський Союз, об'єднання Німеччини, розпад Радянського Союзу на початку 90-х років ХХ ст. призвели до отримання України незалежності і дали новий поштовх для розвитку української мови, яка отримала статус державної мови в Україні. За роки незалежності прислужилися її розвитку І.Р. Вихованець, Дудик П.І., А.П. Загнітко, Л.І. Мацько, О.Б. Олійник, М.Я. Плющ, О. Пономарів, І.П. Ющук та багато інших. Однак існуюча ситуація в Україні вкрай небезпечна як для збереження її незалежності, так і збереження статусу української мови, який відповідає волевиявленню громадян України. Історичний досвід учить нас, що войовнича меншість може призвести до узурпації влади захисниками російського етносу в Україні і вже в котре зніціювати винищення української мови як носія національної самобутності українців та їх державності. Тенденція нищення, присутня вже понад тисячоліття, йде завжди зі Сходу, про що свідчать праці мовознавців з історії української мови. Результатом цього процесу, який започаткувала Верховна Рада України, знову буде мовна ситуація суржика, яка вже існувала за часів Радянського Союзу. Історія повторюється, але вже як фарс!

Проблема дослідження впливу позамовних чинників на існування й функціонування мов і української мови зокрема в сьогоденному глобалізованому світі має перспективи як для теоретичного осмислення, так і для практичних суспільних дій.

ЛІТЕРАТУРА

1. Закон України про мови в Україні [Електронний ресурс]: Режим доступу: <http://polit.ua/news/2010/09/09/deputat.html>
2. Інформаційна політика України: європейський контекст : Монографія / Л.В. Губерський, Є.А. Макаренко, Є.Є. Камінський та ін. – К.: Либідь, 2007. – 360 с. [Електронний ресурс]: Режим доступу: http://pidruchniki.ws/15410104/politologiya/chomu_rozvitok_telebachennya_ukrayini_galmuyetsya#207
3. Електронний ресурс: Режим доступу: <http://yurist-online.com/ukr/uslugi/yuristam/kodeks/024/109.php>
4. Круглий стіл “Становлення великого національного капіталу і формування управлінських та політичних еліт на пострадянському просторі: блиск і злиденність олігархії”. [Електронний ресурс]: Режим доступу: www.academy.gov.ua/.../news_2010_05_30_safro...

5. Круглов О. Виправлення попереднього планування корпусу української мови // Мовознавство – Доповіді та повідомлення на ІУ Міжнародному конгресі україністів. – Київ: Університетське видавництво «Пультари», 2002. - С. 149-155.
6. Огієнко І. Пам'ятки старослов'янської мови X-XI віків. Том 5. – Варшава, 1929. – 494с.
7. Партія регіонів [Електронний ресурс]: Режим доступу: <http://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9F%D0%B0%D1%80%D1%82%D1%96%D1%8F%D1%80%D0%B5%D0%B3%D1%96%D0%BE%D0%BD%D1%96%D0%B2>
8. Півторак Г.І. Походження українців, росіян, білорусів та їхніх мов. Міфи і правда про трьох братів слов'янських зі «спільної колиски». [Електронний ресурс]: Режим доступу: <http://litopys.org.ua/pivtorak/pivtorak.htm>
9. Русанівський В.М. Історія української літературної мови. Підручник. – К.: АртЕк, 2002. – 424 с.
10. Україна [Електронний ресурс]: Режим доступу: [Електронний ресурс]: Режим доступу: <http://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%A3%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%97%D0%BD%D0%B0>
11. Хартія [Електронний ресурс]: Режим доступу:
12. http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/994_014
13. Хом'як І.М. Лінгво-методичні засади навчання орфографії української мови в основній школі. [Електронний ресурс]: Режим доступу: http://librar.org.ua/sections_load.php?s=philology&id=1532&start=2
14. Tatsachen über Deutschland. – Frankfurt am Main: Societäts-Verlag, 2010. – 192 S.

Стаття посвячена дослідженню статусу українського мови в Україні в відповідності з мовною політикою держави. Визначені екстралінгвістичні фактори, які сприяли розвитку українського мови (загальноєвропейські глобалізаційні процеси), а також фактори, які знищили або затримали її розвиток (колонізаторська політика Російської імперії, Радянського Союзу та РФ).

Ключові слова: українська мова, державна мова, національно-державний суверенітет, глобалізація, християнство, реформація, романтизм/сентименталізм, революція, суржик.

The article deals with the status of Ukrainian in Ukraine in concordance with the language policy of the state. The extralinguistic factors are identified which favour the development of Ukrainian language (all-European global processes) and the factors, which eliminated or held back its development (colonial policy of the Russian empire, of Soviet Union and of Russian Federation).

Key words: Ukrainian language, state language, national state sovereignty, globalization, Christianity, Reformation, romantism/sentimentalism, revolution, mixed Russian-Ukrainian dialect.